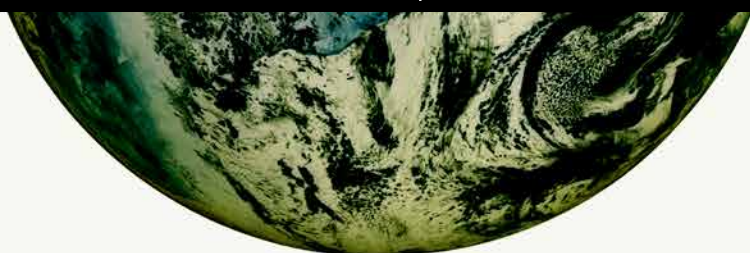

EN VÄRLD FÖR ALLA.

Att arbeta globalt med sexuell läggning,
könsidentitet, könsuttryck & könskaraktäristika

EN VÄRLD FÖR ALLA.

Att arbeta globalt med sexuell läggning,

könsidentitet, könsuttryck & könsskarakteristika

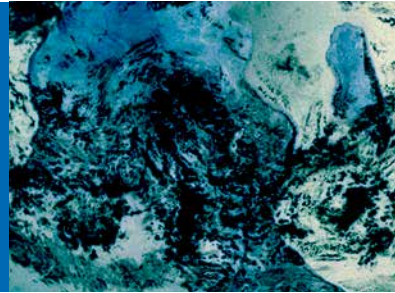
FÖRFATTARE Mathilda Piehl
MEDFÖRFATTARE Karin Lenke
KORREKTUR Sharon Wagiella
& Anna Knöfel Magnusson
ILLUSTRATION Elina Grandin
FORM Johanna Bjuhr Escalante
RFSL 2017

Detta material är helt eller delvis finansierat av Sida, Styrelsen för Internationellt Utvecklingssamarbete.
Sida delar inte nödvändigtvis de åsikter som här framförs. Ansvar för innehållet är uteslutande författarens.

Innehåll

INTRODUKTION	7
FRI MED LIKA VÄRDE, ÖVERALLT	9
En fråga om mänskliga rättigheter	10
De Globala målen & Agenda 2030	13
Internationellt påverkansarbete	15
Jämställdhetsbegreppet	16
En global rörelse	19
LAGEN, MOTSTÅNDARENS VAPEN	23
Ett västerländskt påfund?	24
Kriminalisering av samkönade sexuella handlingar	27
Moral- & propagandalagar	28
Hinder för att bilda eller registrera organisationer	30
Lagar rörande könsidentitet & könsuttryck	32
SÄRSKILDA UTMANINGAR	37
Fattigdom	38
Våld, hot & trakasserier	40
Hälsa	44
Hiv	48
Arbetsmarknad & utbildning	51
Sociala nätverk	53
Religion	54
Samverkande förtryck	55
ORDLISTA	56

VAD ÄR EGENTLIGEN SOGIESC?

Det finns en tendens globalt att komplettera hbtqi-begreppet med *Sexual Orientation, Gender Identity, Expression and Sex Characteristics, SOGIESC*.

Begreppet rymmer fler tolkningar av de levnadssätt och identiteter som lyfts fram av hbtqi eller dess engelska motsvarighet *LGBTQI*. Det är också en juridiskt användbar term som beskriver de grunder som kan användas i antidiskrimineringsarbete, utan att begränsa sig till en viss uppsättning kategorier av människor att skydda från diskriminering.

På svenska pratar vi om sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck och könsskarakteristika, men eftersom det inte finns en vedertagen svensk förkortning av dessa termer kommer vi i skriften att använda den engelska *SOGIESC*. *Sexual Characteristics* hänvisar till intersexpersoner.

Lokala kontexter, med specifika kulturella koder och praktiker, ser olika ut. Samkönade relationer kan vara accepterade men sakna officiella termer. Transpersoner är ofta stigmatiserade, men kan också vara en del av traditionella trossystem som till exempel tillåter fler än två könsuttryck. Identiteter och begrepp förändras också över tid och utifrån sammanhang.

Introduktion

De senaste 50 åren har situationen för hbtqi-personer globalt sett förbättrats i många områden och länder. Diskriminering på grund av sexuell läggning skyddas i allt fler länders lagstiftningar, hatbrottslagstiftning har tillkommit på en del ställen, liksom samkönade partnerskap och äktenskap. Transrörelsen har vunnit juridiska strider och hbtqi-personer har mobiliserats och organiseringen stärkts. Frågor kopplade till sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck kan ofta diskuteras mer öppet.

Samtidigt är situationen fortfarande mycket oroande i ett stort antal länder. Samkönade sexuella relationer är fortfarande brottsliga i över 70 länder och i åtta länder kan relationerna till och med leda till dödsstraff. Människor möts av diskriminering och våld i alla länder och framgångar som vunnits hotas nu på många platser.

Denna skrift har tagits fram av RFSL och vänder sig till organisationer och personer som arbetar med internationellt utvecklingssamarbete eller annat globalt arbete. Den bygger på lärdomar från RFSL:s mångåriga arbete i Sverige och inom internationellt utvecklingssamarbete för hbtqi-personers rättigheter.

Vi vill ge en ökad förståelse för människors utmaningar och organisering globalt. Vi hoppas att skriften ska belysa hur frågor kring sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck kopplas till arbetet med de mänskliga rättigheterna och till de globala utvecklingsmålen.

Alla som arbetar för en hållbar utveckling bör se över om arbetet upprätthåller, eller till och med stärker, rådande normativa föreställningar om kön och sexuell läggning. Likaså måste alla ställa sig frågan om hbtqi-personer inkluderas i arbetet. Vill man bekämpa fattigdom och bidra till en hållbar utveckling blir de långsiktiga vinsterna större om alla inkluderas – både för individen och för samhället.

Marie Månson
Internationell chef, RFSL

För förklaringar av de termer som används i boken, se sista kapitlet.

FRI MED..
LIKA VÄRDE
– OVERALLT

En fråga om mänskliga rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna inleds med orden: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter.” Rättigheterna gäller alla människor utan åtskillnad och alla borde därmed ha samma tillgång till, och skydd av, de mänskliga rättigheterna. Trots detta kränks människors rättigheter dagligen på grund av SOGIESC.

“Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter.”

Till de grundläggande rättigheterna hör rätten att hysa eller uttrycka åsikter. Detta ska säkerställa möjligheten att bilda eller gå med i en organisation eller att ordna möten. I de länder där samkönade sexuella handlingar är förbjudna är det förstås riskfyllt att organisera sig öppet, eller ens uttrycka vem man älskar. De mänskliga rättigheterna ger också skydd mot övergrepp, till exempel rätten att inte bli godtyckligt gripen eller utsattas för tortyr. Rättigheterna inkluderar rätten till den egna kroppen och frihet från påtvingade ingrepp såsom ”normaliserande” operationer och hormonbehandlingar av intersex-

personer och tvångssteriliseringar av transpersoner. Människor vittnar också om rättsvidriga processer som inbegriper tortyr och i värsta fall dödsstraff på grund av verklig eller uppfattad sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Rättigheterna innebär även ett tillgodosende av grundläggande behov, till exempel rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, hälsovård och utbildning. Tyvärr kan inte något land i världen tillhandahålla ett fullständigt skydd av mänskliga rättigheter. Diskrimineringen är utbredd inom såväl arbetsliv som skolväsende. Hälsovården är ofta uppbyggd kring starka normer som utesluter människor på grund av SOGIESC, en bidragande faktor till att hbtqi-personer generellt har sämre hälsa än majoritetsbefolkningen. Tra-kasserier förekommer inom samhällets alla sfärer och ett juridiskt erkännande av kön är till exempel ofta en förutsättning för andra fundamentala rättigheter.

“Rättigheterna innebär även ett tillgodosende av grundläggande behov, till exempel rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, hälsovård och utbildning.”

MÅL FÖR RFSL:S INTERNATIONELLA ARBETE

Hbtq-rättigheter respekteras globalt.

Hbtq-organisationer är starka och välorganiserade.

De Globala målen & Agenda 2030

Yogyakartapinciperna

Internationella juristkommissionen och International Service for Human Rights har tillsammans drivit ett projekt för att utveckla en uppsättning juridiska principer om hur internationell rätt ska kunna appliceras på brott mot de mänskliga rättigheterna baserade på SOGIESC. En grupp experter på mänskliga rättigheter från 25 olika länder sammanställde dessa principer, och under ett möte 2006 i Yogyakarta, Indonesien antogs de så kallade Yogyakartapinciperna. Principerna uppdaterades 2017.

De tar upp redan befintliga regler om mänskliga rättigheter och visar hur de kan tillämpas på frågor som rör SOGIESC. Varje princip innehåller detaljerade rekommendationer till stater, FN, nationella institutioner, media, icke-statliga organisationer och givarorganisationer. Principerna kan vara av stor hjälp om man känner sig osäker på hur de mänskliga rättigheterna kan tillämpas i dessa frågor.

yogyakartapinciples.org

De Globala målen för hållbar utveckling antogs av världens ledare i september 2015 och ska vara uppfyllda fram till 2030. Målen är 17 stycken, med 169 delmål. Arbetet med att ta fram dem bygger på de mest omfattande globala konsultationerna som FN någonsin har gjort. De är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga.

En princip för de Globala målen är att ingen ska lämnas efter "leave no one behind". Detta innebär att, trots att inga skrivningar som inkluderade SOGIESC tog sig hela vägen in i det slutgiltiga dokumentet,

ska alla människor, även hbtqi-personer, få ta del av målens positiva konsekvenser.

Världens länder måste, om målen ska uppfyllas, ta hänsyn till de strukturella och sociala hinder som utesluter hbtqi-personer från samhället och som hindrar människor från att delta med sin fulla potential.

Agenda 2030 handlar om frågor som har inverkan på hbtqi-personers liv i varje land och region. Det är viktigt att ha en förståelse för att kontexten måste beaktas särskilt då gruppen utsätts för en unik strukturell och juridiskt omfattande diskriminering och dessutom är utsatt för våld.

DE GLOBALA MÅLEN FÖR HÅLLBAR UTVECKLING

1. Avskaffa fattigdom i alla dess former, överallt.
2. Avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning och förbättrad nutrition samt främja ett hållbart jordbruk.
3. Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar.
4. Säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla.
5. Uppnå jämställdhet och stärka alla kvinnors och flickors egenmakt.
6. Säkerställa tillgången till och en hållbar förvaltning av vatten och sanitet för alla.
7. Säkerställa tillgång till en ekonomiskt överkomlig, tillförlitlig, hållbar och modern energi för alla.
8. Verka för varaktig, inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla.
9. Bygga motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering samt främja innovation.
10. Minska ojämlikhet inom och mellan länder.
11. Gör städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.
12. Säkerställa hållbara konsumtions- och produktionsmönster.
13. Vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser.
14. Bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt för en hållbar utveckling.
15. Skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, bekämpa ökenspridning, hejda och vrida tillbaka markförstöringen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.
16. Främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, tillhandahålla tillgång till rättvisa för alla samt bygga upp effektiva, och inkluderande institutioner med ansvarsutkrävande på alla nivåer.
17. Stärka genomförandemedlen och återvitalisera det globala partnerskapet för hållbar utveckling.

Internationellt påverkansarbete

Organisationer som arbetar inom området SOGIESC samverkar idag globalt, regionalt och lokalt för att påverka FN och andra högre institutioner. Några av de sammanhang som är av särskilt intresse är FN:s råd för mänskliga rättigheter, Kvin-nokommissionen och processerna kring de globala målen för hållbar utveckling.

De FN-organ som arbetar särskilt med frågor som rör jämställdhet (UN Women), utveckling (FN:s utvecklingsprogram, UNDP) och mänskliga rättigheter (högkommis-sarien för mänskliga rättigheter, OHCHR) är av strategiskt intresse eftersom de naturligt tillhandahåller möjligheter att diskutera frågor som rör SOGIESC.

Några av de frågor som lyfts i globalt påverkansarbete är:

- Juridiskt erkännande av kön
- Avskaffande av normaliserande, icke livsnödvändiga, kirurgiska ingrepp och hormonbehandlingar utan samtycke av barn och unga med intersexualism
- Stoppa våld och diskriminering
- Rätt till könsbekräftande behandlingar
- Inkludering av SOGIESC-frågor och hbtqi-personer som grupp i arbetet med de Globala målen för hållbar utveckling
- Förbättrad psykisk och fysisk hälsa, samt rätten till vård

Det finns många olika sätt att stötta det globala påverkansarbetet. RFSL har sedan 2007 en konsultativ status inom FN, så kallad ECOSOC-status, som har varit ett viktigt instrument för att göra FN:s olika forum tillgängliga för de aktivister från globala syd och öst som bjudits in via RFSL.

RFSL stöttar och finansierar relevanta aktörers delaktighet från det globala syd och öst i strategiska möten för att arbeta för mänskliga rättigheter och för att stärka kapacitet och nätverk.

Ur RFSL:s internationella strategi

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Tänk alltid på att förankra bistånds- och påverkansinsatser hos de lokala rörelserna så att arbetet inte riskerar att stjälpa snarare än att hjälpa. Viktigt att inte utsätta aktörer och personer för risk.

Medvetenhet om strukturer inom rörelsen är viktigt för att främja inkludering, synliggörande och deltagande av underrepresenterade grupper.

Jämställdhets- begreppet

Personer som identifierar sig som kvinnor och flickor har mindre social, politisk och ekonomisk makt än cismän världen över. Bristen på jämställdhet står i vägen för utveckling och bekämpning av fattigdom.

“Stereotypa föreställningar om kvinnligt och manligt utgör ett hinder för jämställdhet.”

Genus brukar beskrivas som den sociala konstruktionen av det biologiska könet. Inbakat i denna konstruktion ligger normer om hur ciskvinnor och cismän förväntas vara, vad som är ett normalt och acceptabelt beteende för kvinnor respektive män, men också föreställningar om de två könen relation till varandra.

Genus är ett etablerat begrepp i globalt samarbete för utveckling och mänskliga rättigheter. Jämställdhetsintegrering kallas en strategi som bland annat antagits vid FN:s kvinnokonferens i Beijing 1995. Inom ramen för gender mainstreaming kan frågor som rör SOGIESC lyftas fram. Könrelaterat våld, till exem-

pel, är ett begrepp som kan innefatta både mäns våld mot kvinnor och det våld som riktas mot människor på grund av deras verkliga eller uppfattade sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Detta är ett exempel på hur ett genusperspektiv kan fånga inte bara diskriminering som uppstår på grund av kön, utan även sexuell läggning.

Det är dock långt ifrån alltid som genus- och jämställdhetsperspektiv inkluderar frågor kring SOGIESC. Jämställdhet kan till och med fungera som ett begrepp som osynliggör viktiga frågor eller grupper av människor, eftersom det i vissa fall förutsätter heterosexuella relationer och två skilda kön.

Tystnad, tabun och sociala förväntningar som omger frågor om SOGIESC skapar och cementerar tyvärr ofta könsstereotyper. Stereotypa föreställningar om kvinnligt och manligt utgör ett hinder för jämställdhet. Likaså ligger heteronormativiteten i vägen för människors

möjligheter att åtnjuta rättigheter och ha möjlighet att leva sina liv fria från diskriminering och våld.

De processer som skapar uppfattningen att heterosexualitet är mer normalt och naturligt än andra sexuella läggningar är intimt sammanbundna med de processer som skapar våra uppfattningar om kön och genus. Samma strukturer som skapar ojämlikhet mellan män och kvinnor skapar diskriminering av personer på grund av deras sexuella läggning. När man arbetar med jämställdhet och genusperspektiv bör man alltid fundera över hur ett bredare perspektiv kan integreras.

Frågor som rör SOGIESC är direkt länkade med allt genusarbete och resultaten av det arbete som läggs på frågor som rör SOGIESC är viktigt för alla människor i hela världen överallt. Resultaten leder utan tvivel till större rörelseutrymme för alla människor, oavsett kön, eftersom det handlar om omförhandlingar av begränsningar kopplat till kön.

Jämlikhet är viktigt eftersom lesbiska och bisexuella kvinnor samt transpersoner i många länder och i den globala kontexten drabbas av dubbel diskriminering.

Ur RFSL:s internationella strategi

DET ÄR BARA GENOM
HBTQ-PERSONERS
**AKTIVA & MENINGS-
FULLA DELTAGANDE**
SOM **RELEVANT
& STRATEGISK
FÖRÄNDRING**
KAN BLI VARAKTIG.

Ur RFSL:s internationella strategi

En global rörelse

Lokala hbtqi- eller SOGIESC-organisationer arbetar med allt från påverkansarbete lokalt och nationellt, till stöd till individer, hivprevention, utbildning, sociala mötesplatser, kampanjarbete, pride-festivaler och mycket mera. De kan vara öppet verksamma och registrerade hos myndigheter eller enbart existera som informella grupper i hemliga nätverk, beroende på situationen i olika länder.

Globalt samlas dessa organisationer och grupper främst under följande paraplyorganisationer:

ILGA – International lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association

Grundat 1978, samlar mer än 1 200 medlemsorganisationer från 132 länder i världen. ILGA ordnar regelbundet konferenser och möten, både regionalt och globalt.

TGEU – Transgender Europe

Arbetar för transpersoners rättigheter i Europa och samlar, sedan 2005, 105 medlemsorganisationer från 42 länder.

GATE – Global Action for Trans Equality

Arbetar sedan 2009 internationellt med könsidentitet, könsuttryck och kroppsfrågor. Särskilda fokusområden är avpatologisering, transinkluderande hivprevention och att stärka transrörelser i olika länder och internationellt.

OII Intersex Network

Grundat 2003. Ett internationellt nätverk som samlar intersexorganisationer i hela världen. Arbetar särskilt för kroppslig integritet och självbestämmande för barn och unga intersexpersoner.

Via migrationsströmmar, internet och vänskapsband har hbtq-communityn världen över knutits samman på ett unikt sätt. Aktivister arbetar över nationsgränser och ofta över ämnesgränser. Människor flyttar, inleder kärleksrelationer, flyr för sin liv, återvänder och skapar nya allianser. Organisationer och grupper påverkar varandra i en vågrörelse i ständig förändring. Du kan ofta hitta en anknytning till andra rörelser och grupper på platsen där du själv verkar och utnyttja de resurser och den kunskap som finns. Diasporacommunitet från till exempel Uganda är stort både i USA och Sverige.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Var extra uppmärksam och tydlig i frågor som rör jämställdhet, så att du inte utgår enbart från heterosexuella relationer mellan ciskvinnor och cismän. Relevanta frågor kan vara: Hur gör vi för att inte befästa tvåkönsnormen? Hur synliggör vi transpersoner? Hur gör vi för att inte osynliggöra samkönade relationer när vi talar om jämställdhet i familjer? Hur kan jämställdhet gälla mellan alla, och inte bara heterosexuella cismän och ciskvinnor?

Jag är en man som har sex med män.

Detta kan hända mig.

Några av mina
vänner blev
misshandlade
igår natt.

Jag vill inte bli
arresterad, så jag kan
inte fråga min läkare
om saker som rör sex.

Min fru vet inte att
jag har sex med män,
så vi använder inte
kondom.

Om min familj får
reda på att jag är
homosexuell kommer
de att kasta ut mig.

Min chef och mina
kollegor driver med
homosexuella.

Om jag testar positivt
för hiv kommer
min omgivning att
förskjuta mig.

Jag behöver
behandling mot hiv,
men vill inte bli
dömd.

Jag är inte homo-
sexuell och vill inte
gå till en klinik för
homosexuella män.

Jag blir mobbad
i skolan.

Jag kan inte få tag
i rätt glidmedel för
kondomen.

De vänner som
accepterar mig
är min familj.

Källa: UNAIDS

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

För att säkerställa relevans så ska insatser utgå från organisationerna och aktörernas egna agenda och identifierade behov. Inkludera aktörerna tidigt i arbetet med att utveckla program och projekt för att stärka ägarskapet.

Många hbtqi-organisationer verkar i sammanhang som kan vara snabbt föränderliga, därför bör formerna för finansiering och implementering vara flexibla.

Tänk på att verka för långsiktighet i finansiering samt att stödja hållbar utveckling av organisationer och möjliggöra olika former av organisering. Stöd bör även ske till interna hållbara strukturer inklusive stabila finansiella system i organisationerna.

Tänk på vikten av att möjliggöra långsiktiga och förtroendefulla relationer.

I sammanhang där hbtqi-organiseringen är marginaliserad bör möjligheten att bygga allianser/stödnätverk ses över.

Tänk på vikten av självidentifiering.

RFSL finansierar deltagande för partnerorganisationer i ILGA:s världskonferenser.

Ur RFSL:s internationella strategi

LAGEN,
MOTSTÅND-
ARNAS
VAPEN

Ett väster- ländskt påfund?

Sexuell läggning

Sociala identiteter skapas genom motsatser. En person är kvinna därför att hon inte är man. För att konstruera ett eget jag behöver ”den andra” definieras. Kolonisation har, bland annat, handlat om definitionen av den andre. Likaså är patriarkatet uppbyggt kring skillnaderna mellan män och kvinnor och uppfattningen om en normativ heterosexualitet kan inte existera utan att homosexualiteten samtidigt definieras. Det västerländs-

ka samhällets sociala och ekonomiska system är organiserat kring dessa motsatser.

En uppsjö av dokumentation visar att samkönade sexuella praktiker och olika typer av könsidentiteter och uttryck existerade i förkoloniala samhällen. Många av de lagar som idag kriminaliserar samkönade handlingar i Afrika och Asien har sitt ursprung i de europeiska kolonialmakternas rättssystem. Kristendomen introducerade nya familjestrukturer, sexuella mönster och lagstiftning kom till så att samkönade levnadsformer förbjöds och den monogama äktenskapsformen mellan man och kvinna blev standard i många koloniserade länder. De koloniala lagarna går främst att finna i de forna brittiska kolonierna, men även i de före detta portugisiska och franska territorierna. Ironiskt nog kommer kriminaliseringen av homosexualiteten från Europa och inte tvärtom, som så ofta påstås.

Frågor om ”avvikande” kön och sexuell läggning är ett användbart vapen för att piska upp hat mot en yttre fiende. I flera länder uppger

myndighetspersoner och religiösa företrädare att det inte finns några hbtqi-personer i landet ifråga. Queera livsstilar anklagas för att komma från väst, eller för att de företräder sekulära intressen. Syftet är ofta att stärka nationalismen och mörka korruption eller andra problem som politiker vill vända bort befolkningens uppmärksamhet från. I många länder anklagas organisationer som arbetar med SOGIESC för att gå i tidigare kolonialmaktens fotspår.

Hbtqi-begreppet är en västerländsk konstruktion, men samkönade sexuella handlingar och en mångfald av könsuttryck och identiteter är inte en västerländsk konstruktion. De återfinns över hela världen och är synliga genom hela historien. De har olika namn,

“Ironiskt nog kommer kriminaliseringen av homosexualitet från Europa och inte tvärtom som så ofta påstås.”

men att kalla dem för en västerländsk import är ett argument som inte håller, vare sig historiskt eller idag. På alla kontinenter finns en historia av samkönade levnadsformer och en mångfald av könsuttryck och identiteter.

“På alla kontinenter finns en historia av samkönade levnadsformer och en mångfald av könsuttryck och identiteter.”

Bryta mot förväntningar kring kön

I västvärlden har kampen för transpersoners rättigheter fått föras i skuggan av den mer etablerade kampen för homosexuellas rättigheter. En av anledningarna till detta kan vara den starka tvåkönsmodell som råder i stora delar av väst.

I många länder i Asien och Sydamerika finns utöver män och kvinnor en mångfald av könsuttryck och identiteter som kan vara accepterade genom en gemensam föreställning om vilka könsuttryck som är möjliga och begripliga. I delar av Asien har till exempel *hijras*,

personer som tilldelats manligt kön vid födseln men som har en kvinnlig identitet, länge haft kulturella åtaganden, till exempel att ge välsignelse vid bröllop. Tilläggas ska dock att istället för att betraktas som jämlika inför lagen har hijras betraktats som exotiska och existensen har präglats av begränsningar snarare än rättigheter.

Könsuttrycken och identiteterna har ofta en historisk och kulturell förankring som inte sällan kan spåras tillbaka till tiden före kolonialismen. Många menar att genus förlorade sin bredd och sitt djup under kolonialismen.

SJÄLVBESTÄMMANDE
BETYDER ATT LOKALA
AKTIVISTER
BESTÄMMER
DAGORDNINGEN,
SJÄLVA VALJER
TERMINOLOGI & VILKA
IDENTITETER SOM
SKA **INKLUDERAS**
I ARBETET.

Ur RFSL:s internationella strategi

Kriminalisering av samkönade sexuella handlingar

72 stater och territorier runt om i världen kriminaliserar samkönade sexuella handlingar. Straffen varierar mellan fängelsestraff, spöstraff och i värsta fall döden. I 45 länder där samkönade sexuella handlingar mellan samtyckande vuxna är kriminaliserade gäller kriminaliseringen både män och kvinnor. I andra länder gäller lagen bara män.

Kriminaliserande lagar tar inte hänsyn till annat än män och kvinnor i juridisk mening, så ofta är det oklart hur lagen skulle slå mot samtyckande vuxna där en eller flera är transperson/er.

Dödsstraff för samkönade sexuella handlingar finns i åtta länder. Fyra länder praktiserar dödsstraff enligt sharia på nationell nivå: Iran, Saudiarabien, Jemen och Sudan. Två länder praktiserar dödsstraff enligt

“Dödsstraff finns i åtta länder.”

sharia på provinsiell nivå, Somalia och Nigeria, och i två länder praktiseras dödsstraffet på lokal nivå av icke-statliga aktörer, Irak och i IS-kontrollerade områden i norra Irak och Syrien. Det finns ingen sammanhängande och heltäckande rapportering kring hur dödsstraff för samkönade sexuella handlingar praktiseras.

Det finns fem länder där tolkningen av Sharia, eller “black letter law” tillåter dödsstraff, men där det inte rapporteras om att det praktiseras: Afghanistan, Pakistan, Qatar, Förenade Arabemiraten och Mauretanien.

Moral- & propaganda-lagar

I flera länder finns så kallade moral-lagar eller propagandalagar som begränsar yttrandefriheten, särskilt vad gäller sexuell läggning. Länder i Afrika: Algeriet, Egypten, Libyen, Marocko, Nigeria, Somalia, Tanzania och Tunisien. Nio i Asien: Indonesien, Irak, Iran, Jordanien, Kuwait, Libanon, Qatar, Saudiarabien och

Syrien. Länder i Europa: Litauen och Ryssland.

Morallagar som kontrollerar offentliga samtal har länge funnits i vissa arabstater, men det finns en ny trend där information som riktar sig mot barn har kriminaliserats under termen propaganda.

EFFEKTER AV RESTRIKTIV LAGSTIFTNING

Lagarna fungerar ofta som grund för myndigheter att trakassera människor, förvägra dem rätten till vårdnad av sina barn och rätten att organisera sig. De försvårar dessutom möjligheterna till hivprevention liksom möjligheten att få upprättelse om man utsätts för något brott på grund av sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

SKYDDANDE & STÄRKANDE LAGSTIFTNING

- I nio länder finns det skyddande lagstiftning på konstitutionell nivå mot diskriminering på grund av sexuell läggning.
- I 72 länder finns det skyddande lagstiftning på konstitutionell nivå mot diskriminering på arbetsmarknaden på grund av sexuell läggning.
- Hatbrottslagstiftning finns i 39 länder. Förbud mot "omvändelseterapi" finns i tre länder.
- Möjligheten för samkönade par att ingå juridiskt äktenskap finns i 22 länder.
- Möjligheten för samkönade par att ingå juridiskt partnerskap finns i 28 länder.
- Möjlighet för samkönade par att adoptera (Joint adoption) finns i 26 länder.
- Möjlighet för samkönade par att närståendeadoptera (second parent adoption) finns i 27 länder.

Hinder för att bilda, driva eller registrera organisationer

Genom att organisera sig kan människor driva frågor och låta sig representeras vid sidan av staten inom det civila samhället. Det finns, på många håll, ett ökat motstånd mot organisationer inom det civila samhället generellt och särskilt mot de organisationer som driver frågor som kan uppfattas som ett hot mot regimen eller traditionella värderingar.

Organisationer som främjar mänskliga rättigheter och ställer staten till svars för kränkningar av mänskliga rättigheter är särskilt utsatta, liksom de som utmanar normer och traditionella värderingar. Organisationer som driver SOGIESC-frågor hör ofta till båda kategorier och är därmed särskilt utsatta.

Lagar används för att förhindra organisering och försvåra arbetet för organisationer inom det civila samhäl-

let. Dessa lagar kan tolkas godtyckligt och människorättsorganisationer, inklusive SOGIESC-organisationer, har visat sig bli extra ansatta.

Lagarna, som ofta hänvisar till skydd av den nationella säkerheten, syftar till att kriminalisera en viss typ av arbete eller en viss typ av finansiering, så att organisationerna får det svårt att agera inom lagens ramar. Många länder har introducerat begränsningar, eller till och med förbud mot, att ta emot finansiering från utlandet. Likaså är det vanligt att begränsa möjligheten att registrera organisationer med en viss typ av verksamhet eller finansiering, och introducera administrativa hinder för en viss typ av organisationer. Som ett exempel kan nämnas att Bangladesh under 2016 antog en lag som ger myndigheterna möjlighet

att stänga en organisation om den engagerar sig i så kallade "aktiviteter mot statens intressen".

En mycket oroande utveckling är att antalet mord av människorättsaktivister ökar globalt sett. I Latinamerika är situationen särskilt allvarlig med ett mycket högt antal mord per år. Strafffriheten för de ansvariga är så gott som total i många länder. Samtidigt har myndigheterna i många länder begränsat rörelsefriheten för de

mest kritiska aktivisterna genom att i ökad grad införa så kallade reseförbud eller helt enkelt stoppa dem på flygplatsen när de är på väg utomlands.

Sammantaget leder detta till att många människorättsaktivister och hbtqi-aktivister tystas eller till att organisationer "går under jorden". Med en verksamhet "under jorden" följer stora risker för de som fortsätter att engagera sig i dessa organisationer eller nätverk.

"I vissa länder saknas helt tillgång till könsbekräftande vård och behandling, vilket leder till omfattande psykisk ohälsa."

VIKTEN AV JURIDISKT ERKÄNNANDE

Bristen på juridiskt erkännande av kön gör att människor varje dag måste utstå våld och förnedring när id-handlingar krävs.

Lagar rörande könsidentitet & könsuttryck

“Transpersoner
rapporterar
inte brott.”

Flera länder, till exempel Malaysia, Kuwait och Nigeria, förbjuder människor att “framställa sig som det motsatta könet”. I andra länder arresteras transpersoner under samma lagar som kriminaliserar samkönade sexuella handlingar eller lagar som reglerar tiggeri eller störande av allmän ordning.

Argentina bröt ny mark 2012 när man tillät alla över 18 år att själva välja könsidentitet, genomgå könsbekräftande behandling och ändra officiella dokument utan juridiskt eller medicinskt godkännande.

Sedan dess har Colombia, Danmark, Irland, Norge och Malta också öppnat upp för bättre juridisk hantering av processer som är avgörande för transpersoners livsvillkor. Dessa länder skiljer sig från alla de länder som antingen inte tillåter människor att ändra sitt juridiska kön alls, eller som tvingar människor att genomgå kirurgi, psykiatrisk bedömning, långa väntetider

eller skilsmässa för att kunna byta juridiskt kön. I vissa länder saknas helt tillgång till könsbegränsande vård och behandling, vilket leder till omfattande psykisk ohälsa.

Kampen för ett tredje juridiskt kön är viktig för många trans- och intersexaktivisterna, medan andra istället vill se ett avskaffande av juridiska kön. I Nepal beslutade högsta domstolen 2007 om införandet av ett tredje kön, baserat på människors självdefinition. Detta resulterade i att människor kunde välja en tredje kategori på valsedlar 2010, på id-handlingar 2013 och pass 2015.

Under liknande omständigheter beslutade högsta domstolen i Pakistan 2009 att ett tredje kön skulle erkännas. I Bangladesh fattades beslut om att erkänna hijras som ett eget kön 2013 och 2014 beslutade Indiens högsta domstol att människor ska få besluta om sitt eget juridiska kön, samt att transpersoner ska inkluderas i välfärdsprogram. Tysklands författningsdomstol beslutade, som första land i Europa, 2017 att förbundsdagen juridiskt måste göra det möjligt att registrera barn som ett tredje kön från födseln.

Att erkänna människors självdefinierade kön handlar om människovärde. Möjligheten att få sin

könsidentitet bekräftad juridiskt är dock inte någon garant för att transpersoner inte utsätts för andra former av diskriminering, trakasserier och våld. Lagarna reglerar sällan heller livet för transpersoner på ett odelat positivt sätt.

Transpersoner i Ukraina måste till exempel, för att få ändra juridiska dokument, delta i en obligatorisk psykiatrisk utredning som kan vara i upp till 45 dagar. I Ukraina praktiseras också tvångssterilisering och en rad medicinska tester, som kräver tid och pengar och som kränker människovärdet.

För att få tillgång till rättigheter kräver många länder att man ska vara ogift eller om du är gift att du ska skilja dig, för att undvika samkönade äktenskap. Ett annat krav är ofta att man inte har barn i beroendeställning. Båda dessa krav kränker människors rätt till privatliv och att bilda familj. Nästan alla

länder, även de utan strikta medicinska krav, kräver att man måste vara över en viss ålder.

Rätten och möjligheten att ändra namn är särskilt relevant för de länder där det inte finns möjlighet att juridiskt ändra kön.

Förutom den kränkning det innebär i sig självt att människor inte får sin könsidentitet juridiskt bekräftad samt nekas tillgång till könsbegränsande vård saknar transpersoner ofta tillgång till myndighetsskydd. På många platser i världen vågar inte transpersoner rapportera om brott de utsätts för eftersom man riskerar att utsättas för ännu fler kränkningar av polis och andra myndigheter. I de flesta länder placeras transpersoner som dömts till fängelse tillsammans med personer som har samma juridiska kön och inte med personer med samma könsidentitet, vilket ökar exponeringen för övergrepp och sexuellt våld.

FÖR UPPDATERAD INFORMATION & STATISTIK:

ilga.org

ILGA genomför omfattande researcharbete om lagstiftningen i världens länder. Här hittar du de senaste rapporterna.

tgeu.org

Här hittar du mer information om arbete med könsidentitet och könsuttryck.

“Förutom den kränkning det innebär i sig självt att människor inte får sin könsidentitet juridiskt bekräftad samt nekas tillgång till könsbekräftande vård saknar transpersoner ofta tillgång till myndighetsskydd.”

SODOMILAGAR

Sodomi är en gammal benämning på det som ansågs vara avvikande sexualitet, till exempel homosexualitet. Det mesta förutom vaginala samlag har räknats hit.

Ordet kommer från den bibliska berättelsen om Sodom och Gomorra i Första Moseboks 19:e kapitel. Den som bedrev sodomi kallades sodomit.

Sodomi är i en del länder en brottsrubricering, ofta avseende samkönade sexuella samlag. Så kallade sodomilag har i det globala syd ofta sitt ursprung i kolonialmakterna.

SODOMIANKLAGELSER SOM POLITISKT VAPEN

Globalt sett används sodomilag för att kväsa kritik eller opposition – oavsett om personen det berör är hbtqi-person eller ej. Sodomi-anklagelser är ett enkelt sätt för en korrupt eller förtryckande regim att göra sig av med obekväma personer.

Anwar Ibrahim – oppositionsledare, och biträdande premiärminister i Malaysia 1993-1998 – dömdes år 2000 till fängelse för samkönade sexuella handlingar. Rättegången ifrågasattes starkt av oberoende bedömare. Amnesty International bedömde Anwar som en samvetsfånge och ansåg att han satt fängslad av politiska skäl. År 2004 upphävde Malaysias högsta domstol den andra domen mot Anwar och han släpptes fri. I juli 2008 greps han åter och anklagades för att ha haft sex med en manlig medarbetare. Sodomi beskrivs under malaysisk lag som “köttsligt umgänge som går mot naturen” och straffas med upp till 20 års fängelse.

I Zimbabwe har myndigheterna drivit kampanjer mot homosexualitet sedan 1995. I landet finns bland annat också en sodomilag som reglerar sexuella handlingar mellan män, och en lag som kriminaliserar handlingar som kan uppfattas som homosexuella. Även i Zimbabwe har lagen använts som ett politiskt verktyg. Att anklaga en politisk motståndare för sodomi kan vara ett effektivt vapen, oavsett om det finns grund för anklagelserna eller inte. Denna typ av smutskastning undviks inte genom uttalad heterosexualitet utan genom att avsäga sig den oppositionella rösten.

Ett liknande exempel är de satirbilder som sprids världen över på till exempel Rysslands president Vladimir Putin och USA:s president Donald Trump av politiska motståndare. Det är inte säkert att de som sprider bilderna utgår från en medveten transfobi, men genom att sminka män med syfte att smutskasta politiskt skriver man ändå under på att femininitet och vissa former av könsuttryck är pinsamt eller något man bör skämmas för.

Metoderna skrämmar givetvis också delar av rörelsen för mänskliga rättigheter till tystnad.

SÄRSKILDA UTMAN- INGAR

Fattigdom

“Fattigdom berövar människor friheten att bestämma över sina egna liv.”

Fattigdomen i världen är djup och utbredd. Den är i ständig förändring och tar sig många olika uttryck, allt från sjukdom och svält till diskriminering och kränkande behandling.

Fattigdom berövar människor friheten att bestämma över sina egna liv. Fattiga lever i ofrihet – i många situationer där livsvillkor står på spel saknas valmöjligheter. Fattigdomens kärna utgörs av brist på materiella tillgångar och brist på makt. Den leder till hunger, dålig hälsa, låg utbildning, och stor utsatthet för våld och kränkningar. En samverkan mellan flera av dessa negativa faktorer kan förvärra fattigdomen och göra den permanent. Materiell fattigdom och brist på respekt för mänskliga rättigheter i ett samhälle är nära förbundna med varandra.

Olika grupper drabbas olika av fattigdom, men de som bryter mot generella normer kring kön och

sexuell läggning löper större risk att drabbas av fattigdom. Människors rättigheter begränsas och kränks av heteronormativitet, och dessa kränkningar påverkar hälsa, ställning på arbetsmarknaden, möjlighet till utbildning, deltagande i det politiska livet och tillgång till sociala nätverk. Diskriminering bidrar till, och skapar, fattigdom. Fattigdom och utanförskap leder i sin tur till demokratiunderskott eftersom fattigdom i sig utgör ett praktiskt hinder för politiskt deltagande; arbetet för brödfödan tar tid från engagemang utanför arbetet och låg läskunnighet samt begränsad tillgång till radio, tv och tidningar gör det svårt att delta i det offentliga samtalet. Sammantaget leder det bland annat till att tron på att det finns en möjlighet att påverka blir mindre. För minoritetsgrupper kan det dessutom handla om att man undanhålls information om den demokratiska processen, men också om brist på intresse då man på grund av sitt utanförskap får svårt att identifiera sig med och engagera sig i majoritetssamhället.

Nedan följer några områden där hbtqi-personer är särskilt utsatta och som också är direkt kopplade till fattigdomsbekämpning och frågor som rör demokrati.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Korruption drabbar fattiga hårdast och bidrar till att förvärra fattigdomen, samt är ett allvarligt hinder för utveckling. Eftersom många organisationer, som arbetar med SOGIESC i det globala syd och öst, är unga och drivs av människor som själva lever i, eller nära, fattigdom, är det viktigt att i ett tidigt skede tänka på hur man ska hantera frågor om korruption och utsatthet. Att skapa struktur för ekonomi och redovisning är ett viktigt led i att förebygga risker men också i att skapa säkerhet för de inblandade. I ett community som är svårt drabbat av fattigdom och ohälsa bör man som bidragsgivare vara medveten om att hantering av resurser lokalt också kan utsätta ansvariga för både påtryckningar och också reella risker.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Alla som arbetar för att bekämpa fattigdom bör se över om arbetet upprätthåller, eller till och med stärker, rådande normativa föreställningar om kön och sexuell läggning. Vill man bekämpa fattigdom blir de långsiktiga vinsterna större om dessa normer utmanas.

Våld, hot & trakasserier

Människor utsätts för våld och hot om våld på grund av att de bryter mot normer. De misshandlas, våldtas och mördas på grund av sin förmodade eller verkliga sexuella läggning, könsidentitet och/eller sitt könsuttryck. I flera länder är detta våld dessutom sanktionerat eller till och med utövat av staten.

Som ett exempel rapporterades, mellan 2008-2016, 2 343 mord på personer från 69 olika länder som bröt mot normer gällande könsidentitet och könsuttryck. 1 834 av dessa mord skedde i Central- och Sydamerika och 64 procent av alla som blev mördade var människor som hade sex mot ersättning.

Rapporteringen kommer framför

“Tänk på hur du kommunicerar med aktivister.”

allt från länder där transrörelsen är stark och där det finns system för dokumentering: Brasilien, Mexiko, Colombia, Venezuela, Honduras, USA, Nordamerika, Turkiet, Italien, Indien, Filippinerna och Pakistan.

Eftersom det finns en koppling mellan hög rapportering och ett högt antal mord kan man anta att mörkertalet är stort. I de flesta länder sker ingen rapportering eller dokumentation alls.

Förutom det dagliga våld som människor utsätts för rapporteras återkommande om mord och sexuellt våld på aktivister som organiserar sig i SOGIESC-frågor. Det pågår också dagligen hedersrelaterade övergrepp inom familjer och nätverk, samt mobbning och misshandel inom skola och på arbetsplatser.

Våldet skapar rädsla och medför att organisationer förlorar viktig kapacitet och kunskap då engagerade personer skräms till tystnad eller till och med mördas.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT: **SÄKERHET & MEDIA**

Organisationer och människor som arbetar med SOGIESC är på många håll i världen pressade ur ett säkerhetsperspektiv. I vissa områden, som till exempel i Ryssland, handlar det också om att förhålla sig till en lagstiftning som resulterar i en begränsad yttrandefrihet. Staten kan utgöra det största hotet och använder sig ibland av digital övervakning och förföljelse för att tysta aktivister.

För individen kan familj och omgivning vara ett konkret hot. Människor kan inte alltid vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet. Mycket av kommunikationen idag sker på sociala medier och att outa någon där kan få förödande konsekvenser. Människor utsätts både för familjerelaterade hedersbrott och för lynchmobbar. Låt därför alltid personen själv bestämma hur öppen hen vill vara och hjälp gärna till med en riskbedömning i de fall du misstänker att det behövs. Detta gäller särskilt unga personer och personer som är nya i rörelsen. Tänk på hur du kommunicerar med aktivister. Människors identitet kan behöva vara dold även för medarbetare och allierade. Fundera också över om det är säkert att använda sociala medier som kommunikationskanal. Överväg krypterade alternativ och andra säkerhetsåtgärder. Driv inte på människors ”komma-ut”-processer.

Digitala plattformar kan också vara en möjlighet för aktivister att kommunicera utan att behöva träffas och exponera sig för varandra. I mycket repressiva miljöer, som i till exempel Iran, har denna form av organisering haft stor betydelse för rörelsen. Digitala plattformar möjliggör också för människor att kommunicera globalt och till exempel rapportera kränkningar mot mänskliga rättigheter samtidigt som de sker.

YOUTUBEFILMER AV TORTYR

Ibland sprids filmer där ryska nazister tagit kontakt med homosexuella via falska kontaktannonser. Tonåringar som svarar på annonsen torteras och filmas, och filmerna sprids vidare på nätet till offrens skolor, familjer och vänner, via youtube och andra sociala medier. Ibland kommer filmer som påstås föreställa lynchningar av homosexuella i specifika afrikanska länder.

Sådana filmer sprids sedan vidare av välmenande människor som vill visa på det förtryck människor utsätts för på grund av sexuell läggning, könsuttryck och könsidentitet.

Men spridningen får fruktansvärda konsekvenser. Vad gäller filmerna från Ryssland har den ryska polisen inte gjort något för att sätta stopp för attackerna och i flera fall har offren drivits till självmord. Att filmerna sprids vidare får konsekvenser för offren som fortsatt exponeras och tvingas återuppleva den tortyr de utsatts för. Filmerna sprids också av nazister med syfte att outa offren för familj och vänner. När man delar vidare går man alltså nazisternas ärenden.

Vad gäller de lynchningar som påstås drabba homosexuella i Afrika har det visat sig att filmerna egentligen visar helt andra händelser, kanske till och med i ett annat land än vad som påstås. Det är fruktansvärda scener som spelas upp och de skrämmar självklart rörelsen i landet de påstås komma från. Om till exempel en film av en påstådd och osann lynchning från Uganda delas får det effekten att hbtqi-rörelsen i Uganda mobiliserar för att hjälpa offret och rapportera händelsen helt i onödan.

Den värsta konsekvensen filmerna får är att de oroar de individer som kan identifiera sig med offret. Det är en form av terrorhandling som skrämmar en hel grupp människor till tystnad.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Eftersom hbtqi-organisering i många sammanhang medför säkerhetshot med utbrändhet, stress och hög personalomsättning som konsekvens så bör finansiering av verksamhet och organisering innehålla stöd till säkerhet inklusive välmående för att möjliggöra hållbart och motståndskraftigt arbete.

Att möjliggöra deltagande i regionala och internationella forum är ett sätt att motverka det krympande utrymme som aktörer från civila samhället och bland dessa hbtqi-organisationer och aktivister i hög grad drabbas av.

“Människor kan utsättas för trakasserier, tortyr, övergrepp och till och med avrättas på grund av sin verkliga eller förmodade sexuella läggning, könsidentitet och/eller sitt könsuttryck.”

Hälsa

“Människor som bryter mot normer som har med kön att göra är bland de mest utsatta.”

Människor kan utsättas för trakasserier, tortyr, övergrepp och till och med avrättas på grund av sin verkliga eller förmodade sexuella läggning, könsidentitet och/eller sitt könsuttryck. Både självupplevt våld och rädslan för att utsättas för våld och trakasserier skapar ohälsa. Människor riskerar även att drabbas av psykiska besvär såsom depression och stress när de måste dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet för omgivningen.

Människor som bryter mot normer som har med kön att göra är bland de mest utsatta. Transpersoner världen över utsätts för fruktansvärda kränkningar och brutalt våld som kan ha dödlig utgång. Sexarbetare och de som tvingas till sexuell exploatering är särskilt sårbara. Transpersoner som saknar id-handlingar som matchar könsidentitet eller könsuttryck utsätts ofta för integritetskränkande utfrågningar och nedvärderande behandling inom sjukvården.

I länder där transidentiteter kriminaliseras, eller där id-handlingarna inte matchar könsuttrycket eller identiteten, begränsas också tillgången till vård. I Kuwait har till exempel läkare angett transpersoner hos polisen efter att ha upptäckt att id-handlingarnas angivna kön inte matchat könsuttrycket.

FN:s särskilda rapportör för tortyr fördömer medicinsk behandling av personer med intersexvariationer där samtycke inte finns. Medicinska ingrepp på spädbarn och småbarn för att ”normalisera” genitalier är vanliga över hela världen. Men dessa ingrepp är permanenta och sker utan samtycke. De är dessutom oftast inte medicinskt nödvändiga och skapar livslånga skador samt bidrar till stigma.

Brist på information om säkrare sex för män som har sex med män gör dem extra utsatta för hiv och andra sexuellt överförda infektioner. Hälsan hos kvinnor som har sex med kvinnor är ett område som förbises inom forskning och medicinsk praktik. Lesbiska och bisexuella får i egenskap av kvinnor också sämre tillgång till hälsovård och sjukvård än män. Ohälsa är både en konsekvens av, och en starkt bidragande orsak till, såväl materiell fattigdom som brist på makt, inflytande och valmöjligheter.

Jag är en transperson.

Detta kan hända mig.

Källa: UNAIDS

Könsbegränsande vård

Transpersoner ställs inför särskilda svårigheter vad gäller medicinsk vård. Dels på grund av diskriminering, dels på grund av att hälsosystemet sällan möter de behov som finns.

Det saknas ofta resurser och expertis för att tillhandahålla könsbegränsande vård. Andra barriärer för könsbegränsande vård är de juridiska och ekonomiska. Den allmänna marginaliseringen av transpersoner är också en barriär, det är svårare för de som är fattiga, saknar utbildning, anställning, hem och så vidare, att söka professionell vård.

Om vård finns är den ofta inte tillgänglig förrän efter 18-års ålder,

och då har puberteten redan orsakat många könsspecifika karaktärsdrag som inte ligger i linje med identiteten. Många av dessa är permanenta och kräver större medicinska insatser senare i livet.

Många transpersoner reser långt för att få tillgång till vård eller så finns inte vård tillgänglig alls. Detta betyder att transpersoner får leva utan vård, vilket i sin tur resulterar i att människor köper hormoner och andra medel för transition (till exempel silikon för injektion) på svarta marknaden. De är utelämnade till självmedicinering och dess konsekvenser.

KÖNSBEKRÄFTANDE VÅRD & BEHANDLING

Den medicinska, sociala och juridiska process transpersoner kan gå igenom. Till exempel att ändra sin kropp med hjälp av hormoner och/eller operationer.

DEN EGNA KROPPEN

En fråga som rör både transpersoner och personer med intersexvariationer är rätten att inte bli opererad om man inte vill det och att få bestämma över sin egen kropp.

TVÅNGSSTERILISERING & PSYKIATRISK DIAGNOS

Det är fortfarande vanligt med tvångssteriliseringar av transpersoner för att få ett juridiskt erkännande av kön. Många länder kräver också en psykiatrisk diagnos innan juridiskt erkännande.

Minoritetsstress & missbruk

Personer som befinner sig i minoritetsposition på grund av SOGIESC riskerar i större utsträckning än andra att utsättas för olika stressfaktorer, till exempel diskriminering, stigmatisering och negativt bemötande.

Psykisk och fysisk ohälsa, förekomsten av riskbruk eller beroende av alkohol och droger samt ångest-sjukdomar och depressioner är högre bland personer som bryter mot normer som har med sexualitet, könsidentitet och könsuttryck att göra än hos befolkningen i stort. Det kan ses som ett tecken på stressrelaterad ohälsa i gruppen, så kallad

minoritetsstress.

Alkohol- och drogmissbruk kan vara ett sätt att hantera minoritetsstressen, det vill säga ett slags självmedicinering.

“Alkohol- och drogmissbruk kan vara ett sätt att hantera minoritetsstress.”

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Det är angeläget att höja kunskapen om hbtqi-personers livsvillkor och levnadsförhållanden och att minska hälsoskillnader.

Hiv

Viljan att minska förekomsten av hiv och aids har lett fram till nödvändiga diskussioner om sexuell läggning i relation till globala samarbeten. Medel för hivprevention har traditionellt finansierat många SOGIESC-organisationers verksamhet, framför allt arbete med fokus på män som har sex med män. Resurser för prevention riktad till transpersoner saknas i hög utsträckning fortfarande.

Hiv bland män som har sex med män ökar på många platser, och samtidigt misslyckas många hiv-preventiva åtgärder och program med att tillgodose målgruppens

“Hiv bland män som har sex med män ökar över hela världen.”

behov. Som ett exempel är hivprevalensen bland män som har sex med män 19 procent i Väst- och Centralafrika och 13 procent i Öst- och södra Afrika. Globalt sett är det 19 gånger mer sannolikt att en man som har sex med män lever med hiv än att andra gör det.

Siffror saknas generellt för transmän men globalt lever 19 procent av transkvinnor med hiv och transkvinnor löper 49 gånger högre risk att få hiv än andra. I många nationella program för hiv- och aidsprevention nämns inte personer som bryter mot rådande normer kring sexualitet, könsidentitet och könsuttryck. 61 procent av länderna som arbetar med nationella hiv/aidsstrategier uppgav att dessa strategier inte inkluderar transpersoner.

När det inte finns specifik kompetens hos hälso- och vårdpersonal utsätter man sig för en risk genom att berätta om sig själv. Alltför ofta nekas också människor vård.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Tyvärr är forskningen kring SOGIESC och hiv/aids i många länder mycket bristfällig. Men generellt bör specialkompetens inkluderas i all hälsovård för att alla målgrupper för prevention ska nås och för att alla målgrupper ska kunna känna sig trygga och få rätt vård.

Stigma och våld ökar utsattheten för hiv

Vid oskyddade anala samlag är risken att överföra hiv stor när mediciner saknas, men kränkningar av de mänskliga rättigheterna är den största sociala riskfaktorn. Social utsatthet för hiv är ett resultat av juridiska, politiska och ekonomiska ojämlikheter som leder till en brist på förmåga att skydda sig mot hiv, eller en brist på möjlighet att kontrollera det inflytande som viruset får över ens liv och tillgången till vård och effektiv behandling.

De levnadsförhållanden som leder till ökad utsatthet för hiv är ofta ett resultat av marginalisering, bland annat vad gäller tillgång till information och utbildning. Det finns också en koppling mellan låg självkänsla och riskbeteende. Stigma, diskriminering, utanförskap och kriminalisering gör människor extra utsatta för hiv. Stigmatiseringen slår olika hårt mot olika grupper.

I Latinamerika beräknas att 44-70 procent av alla transkvinnor tvingats lämna sina hem, ofta i ung ålder. Det rapporteras att 21 procent av transkvinnorna i Thailand och 40 procent av transkvinnorna från Filippinerna blev förskjutna av sina föräldrar när könsbekaftande vård påbörjades. Transfobi är en hälsorisk som kan resultera i depression och

“Det finns en koppling mellan låg självkänsla och riskbeteende.”

själv mordstankar, vilket i sin tur ökar utsattheten för hiv.

Prevalensen kan också vara högre bland människor som bryter mot heterosexualitets- och könsnormer bland annat på grund av det sexuella våld som de utsätts för.

Många transkvinnor säljer sex, ofta på grund av socialt utanförskap, fattigdom och svårigheter att hitta arbete. I El Salvador rapporterar nästan 47 procent av transkvinnorna att deras huvudinkomst kommer från att sälja sex. Att sälja sex hör ofta ihop med låg utbildningsnivå, hemlöshet, drogmissbruk och en brist på sociala nätverk.

Nära en miljon kvinnor får hiv varje år och bara hälften av alla kvinnor som lever med hiv har tillgång till mediciner. Det gör aids till den främsta dödsorsaken hos kvinnor mellan 30-49 år.

För att förstå och bekämpa spridningen av hiv/aids bland kvinnor måste insatser riktas mot kränkning-

ar av kvinnors rättigheter. Kvinnors möjligheter att kontrollera sina liv och sin hälsa, till exempel att styra över frågor som rör äktenskap, är ofta mycket små.

Männen fattar ofta beslut om kon-
domanvändning och reproduktion
och kvinnor kan alltför ofta inte skyd-
da sig mot hiv/aids. Kvinnor som
har sex med kvinnor utsätts också för
sexuellt våld inom olikkönade äkten-
skap och för våld i syfte att "omvän-
da" öppet eller förmodade lesbiska
eller bisexuella kvinnor.

Det finns väldigt lite forskning kring
överföring av hiv mellan kvinnor som
har sex med kvinnor men faktorer
som ökar risken för hiv är alkohol,
droger och fattigdom. Kombina-
tionen att tillhöra en sexuell minoritet
och att använda droger ökar risken
för hiv markant. En annan faktor
som kan öka risken att drabbas av hiv
för kvinnor är önskan att få barn. Det
gör att hiv/aids är en fråga även för
kvinnor som har sex med kvinnor.
Att arbeta mot hiv/aids innebär att
stärka alla kvinnor.

DE FYRA VIKTIGASTE ORSAKERNA ENLIGT UNAIDS TILL SÅRBARHET FÖR HIV

1. Våld
2. Kriminalisering, stigma, diskriminering
och socialt utanförskap
3. Dålig tillgång till hiv- och hälsovård
4. Brist på investeringar i information
och testning

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT: UNAIDS FÖRSLAG TILL LÖSNINGAR TRANS & HIV

1. Att tillåta och uppmuntra ledarskap i frågan
från transcommunityt
2. Erkännande av rättigheter och frihet från våld
3. Bra hälsoservice och möjlighet att arbeta
4. Mer forskning

Arbetsmarknad & utbildning

På arbetsmarknaden påverkar normer
möjligheten för människor att få och
behålla ett jobb. Människor tving-
as dölja sin sexuella läggning och
könsidentitet på arbetsplatsen och i
skolan eftersom SOGIESC på många
håll anses som en legitim anledning
till avsked. I de flesta länder finns det
heller ingen skyddande lagstiftning.

Tillgången till arbete är särskilt
begränsad för transpersoner. Många
tvingas till sexuell exploatering eller
osäkra arbeten i servicesektorn utan
de försäkringar och förmåner som
andra yrkesarbetande har. Detta in-
nebär otrygga anställningar och små
möjligheter att ställa krav på och
påverka sitt arbete.

På många håll i världen finns det

en koppling mellan organiserade
sexarbetare och organisationer som
arbetar med SOGIESC. Ibland
går det inte att tydligt skilja organi-
sationerna åt.

För många, särskilt transkvinnor, är
sexarbete den enda vägen till försörj-
ning. Detta på grund av en omfatt-
ande diskriminering och brist på
sociala och ekonomiska skyddsnät.

Människor som säljer sex, eller

“Skolan är en miljö
som kan vara mycket
våldsam.”

utsätts för sexuellt tvång och utnyttjande, befinner sig ofta i en utsatt position och är i behov av att göra sina röster hörda i en icke-dömande miljö.

Normer kring SOGIESC skapar också ojämlik tillgång till utbildning. Personer som kommer ut eller outas som hbtqi kan förlora sin familjs stöd och därmed möjligheten att studera vidare, särskilt om möjligheten att studera förutsätter att familjen står för mat och husrum under studietiden. En fientlig hemmiljö kan också påverka studieresultaten negativt.

Skolan är en miljö som kan vara mycket våldsam för elever som avviker från normer. Att överhuvudtaget gå till skolan kan bli en omöj-

lighet för barn och ungdomar som utsätts för trakasserier på grund av sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck.

Unga transpersoner tvingas också ofta att delta i könsuppdelad undervisning och att bära uniform utifrån det kön som tilldelats vid födseln. Detta kan leda till psykisk ohälsa.

Avsaknad av rättigheter och förekomsten av diskriminering och förtryck skapar fattigdom hos grupper och individer. Men det får också konsekvenser på ett samhällsekonomiskt plan. Diskriminering och ohälsa har en negativ inverkan på ekonomin i stort, inte minst på grund av den kompetens som går förlorad.

Sociala nätverk

Människor som bryter mot normer som har med SOGIESC att göra hamnar ofta i en situation där de sociala nätverk som kan utgöra skillnaden mellan en dräglig levnadsstandard och fattigdom plötsligt rycks undan.

Även personer som kommer från familjer som inte räknas som fattiga kan, om deras familjer väljer att vända dem ryggen, hamna i fattigdom. De kan till exempel göras arvslösa eller förvägras rätten till den gemensamma bostaden om en partner dör.

Familjen kan vara det enskilt största hotet mot människors hälsa och trygghet. Det hedersrelaterade våld som drabbar människor kan leda till stigmatisering, utanförskap och i värsta fall döden. De våldtäkter med syftet att "omvända", som lesbiska och bisexuella kvinnor utsätts för, kan vara sanktioner eller till och med utförda av kvinnans familj.

Fysiskt och psykiskt våld och hot om våld inom familjen kan också begränsa livsutrymmet. Avsaknaden av den trygghet det innebär att ha tillgång till ett socialt nätverk som kan stötta och dela med sig av resurser, om än knappa, kan göra människor extra sårbara.

Somliga tvingas till giftermål, medan kvinnor som tvärtom inte gifter sig, kan hamna i en beroende-

“Familjen kan vara det enskilt största hotet mot människors hälsa och trygghet.”

ställning till sin ursprungsfamilj och tvingas axla bördan av att ta hand om gamla och sjuka familjemedlemmar utan möjlighet till inflytande över sitt eget liv.

Hur människor organiserar sina hushåll, vem som bor med vem och vilka som ser efter barnen och ser sig själva som föräldrar kan vara väldigt olika. Sociala normer om vad som utgör och accepteras som familj varierar också beroende på tid och plats. Familjebildningen påverkas av strukturer och lagstiftning och generellt får samkönade par juridiskt erkännande endast i ett fåtal länder.

Bristen på skydd av lagen innebär inte enbart att människor går miste om den sociala status som exempelvis ett äktenskap ger. Avsaknaden av juridiska ramar skapar också osäkerhet för barn som lever i familjer som avviker från normen.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

De organisationer och aktörer som arbetar direkt med frågor relaterade till SOGIESC bör ta reda på hur situationen i det specifika landet ser ut.

Verklig förändring sker inifrån.

Ur RFSL:s internationella strategi

Religion

Religion påverkar människors liv i hög grad i många länder. Människor följer hellre generellt både positiva och negativa påbud än att överge sin religion.

Ett av de största hoten mot människor som bryter mot normer kring SOGIESC är att religion används som en förevändning för diskriminering, hot och hat.

Religiöst sanktionerat hat kan förstöra liv. Inte bara genom att bryta ner självkänslan men också genom att stötta och uppmuntra lynchmobbar, som går ut på att outa och straffa människor. Detta sker genom offentligt påförande av skam eller misshandel som ibland resulterar i döden. I vissa områden som lyder under sharialag kan människor hängas eller knuffas från höga byggnader på grund av sin verkliga eller påstådda identitet. Religiöst sanktionerad fobi kan vara brutal.

Men religion kan också vara en progressiv kraft. Den kan vara ett

kraftfullt verktyg som kan användas för att stötta mänskliga rättigheter och frågor rörande SOGIESC. Om man kan arbeta tillsammans med religiösa ledare för att skapa respekt för de mänskliga rättigheterna har man i många fall en stor fördel. Idag finns det ett antal organisationer som arbetar specifikt med religion kopplat till SOGIESC. Några exempel är den sydafrikanska organisationen *The Inner Circle*, grundad av imamen Muhsin Hendricks, som stöttar queera muslimer; *Coalition for Sexual and Bodily Rights in Muslim Societies* – ett internationellt nätverk för en bekräftande syn på sexuella och kroppsliga rättigheter inom muslimska communities; *The World Congress of GLBT Jews – Kesbet Gaavah*, en global organisation för hbtjudar; samt *The Global Interfaith Network*, ett globalt nätverk som samlar flera religioner. *The Reformation Project* och *Gay Christian Network* är motsvarande kristna organisationer.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Som aktör från ett sekulärt land är det viktigt att sätta sig in i de religiösa aspekter som påverkar alla människors liv. Det är också viktigt att förstå att förhållningssätt till sexuell läggning och könsuttryck kan vara olika beroende på hur omgivningen ser ut. Organisationer anpassar sina strategier utifrån den religiösa kontext de arbetar i.

Samverkande förtryck

Olika typer av förtryck samverkar med varandra och därför är det viktigt att man betraktar varje människa utifrån alla typer av av identiteter och uttryck. En människa är till exempel aldrig bara homosexuell. Hen kan också vara kvinna, mamma, svart, företagsledare, religiös och transperson. Dessa olika identiteter kan placera personen inom olika maktordningar där hon ibland

åtnjuter fler rättigheter och ibland färre. Som homosexuell kan hon vara diskriminerad ur ett familjeperspektiv samtidigt som hon som företagsledare kan åtnjuta privilegier i yrkeslivet.

Genom att ta hänsyn till en persons många olika identiteter och uttryck och se hur de samverkar kan man också identifiera flera olika maktordningar.

FÖR DIG SOM ARBETAR INTERNATIONELLT

Det kan ibland vara svårt att tydligt definiera vad det är som leder till en orättvis maktordning, och det är viktigt att tänka på att identiteter och uttryck kan vara en av flera orsaker till förtryckande handlingar.

PROGRAM BASERADE PÅ LOKALT ÄGANDESKAP & PARTNERSKAP ÄR EFFEKTIVARE

Ur RFSL:s internationella strategi

Ordlista

Cisperson

En person som identifierar sig med det vid födseln tilldelade könet. *Cis* är latin för ”på samma sida”.

Hbtq

Ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera uttryck och identiteter. H:et och b:et handlar om sexuell läggning, alltså vem man har förmågan att bli kär i eller attraherad av. T:et handlar om hur man definierar och uttrycker sitt kön.

Queer kan röra både sexuell läggning, könsidentitet, relationer och sexuell praktik men kan också vara ett uttryck för ett kritiskt förhållningssätt till rådande normer.

Heteronormativitet

Det system av normer som påverkar vår förståelse av kön och sexualitet. Enligt heteronormen är människor antingen tjej/kvinna eller kille/man och ingenting annat. Tjejer/kvinnor förväntas vara feminina och killar/män förväntas vara maskulina. Alla förväntas vara heterosexuella. Alla påverkas av normerna, oavsett om man följer dem eller inte. Att följa eller passera inom normen ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar. Att bryta mot heteronormen kan resultera i bestraffning i form av allt från tystnad till våld.

Homofobi

En ideologi, uppfattning eller värdering som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller homo- och bisexuella. Homofobin överlappar ofta med transfobin.

Intersektionalitet

Ett perspektiv som används för att studera hur olika maktordningar hänger ihop med varandra och hur olika identiteter skapas som resultat av exempelvis religiositet, kön, sexualitet, klass och ålder. Hur de olika aspekterna hänger samman ser olika ut beroende på person, grupp och sammanhang.

Intersex/intersexvariationer och könskaraktäristika

Ett antal olika variationer, tillstånd och diagnoser samlas under detta begrepp. Naturliga variationer i vilket könskromosomerna, könskörtlarna (testiklar eller äggstockar), hormonnivåer eller könsorganens utveckling bryter mot normen. Vissa tillstånd fastställs vid födseln, andra tillstånd senare i livet, en del lever med det hela livet men vet inte om det. ”Inter” betyder ”mellan” på latin och ”sexus” betyder ”kön”. Intersex betyder således ”mellan (de biologiska könen)”. Intersex säger inte någonting om en persons sexuella läggning eller könsidentitet.

Könskaraktäristika är det som särskiljer kroppars kön inom medicin. Primära könskaraktäristika är äggstockarna och testiklarna med tillhörande hormoner och kromosomer. De sekundära könskaraktäristika är de som inte är direkt förknippade med fortplantning.

Intersexpersoner har en kropp som inte fullt ut går att könsbestämma enligt samhällets och vetenskapens normer för kön. Att ha en intersexvariation är inte samma sak som att vara transperson. Att vara transperson handlar om könsidentitet och/eller könsuttryck, medan intersex handlar om naturliga medfödda kroppsliga variationer av kön.

Kön

Begreppet kön är ett system som i de flesta sammanhang används för att särskilja människor genom att dela in dem i grupperna kvinnor och män. Kön är dock mycket mer komplext än så och kan brytas ned i fyra komponenter:

- *Kropp* – definieras utifrån inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer. Rent kroppsligt finns det inte bara två kön utan kön kan ses som en skala.
- *Juridiskt kön* – det kön som är registrerat i folkbokföringen, i pass eller legitimation.

- *Könsidentitet* – en persons självupplevda kön, det vill säga det kön man känner sig som.
- *Könsuttryck* – hur en person uttrycker sitt kön genom attribut, till exempel kläder, kroppsspråk, frisyra och röst.

Sexuell läggning

Kan handla om vem eller vilka man tänder på eller vill ha sex med, vem eller vilka man blir kär i och hur man själv identifierar sig. Detta kan vara flytande och förändras över tid. Termen sexuell läggning fångar identiteter och uttryck, men en sexuell praktik återspeglas inte alltid i identiteten. Män som har sex med män och kvinnor som har sex med kvinnor identifierar sig inte alltid som som homo- eller bisexuella. Ibland används därför begreppen män som har sex med män, MSM, eller kvinnor som har sex med kvinnor, KSK.

SOGIESC

Från engelskan: *Sexual Orientation, Gender Identity and Expression, and Sex Characteristics*.

Trans

Är en förkortning för paraplybegreppet transperson. Gemensamt för transpersoner är att könsidentitet och/eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön som tilldelats vid födseln.

Begreppet inbegriper personer med många olika erfarenheter av att bryta normer kring kön. Bland annat inkluderas människor som inte är antingen kvinna eller man, personer som vill förändra sin kropp så att den stämmer bättre överens med könsidentiteten, personer som vill byta juridiskt kön, människor som använder kläder och andra attribut som brukar anses typiska för ett annat än det kön som tilldelades vid födseln, och personer som inte vill, kan eller tycker att det är viktigt att definiera sig i fråga om kön.

Trans handlar om könsidentitet och/eller könsuttryck. Att vara transperson är inte en sexuell läggning. Begreppet trans är inte etablerat i alla delar av världen och vad som tolkas som normbrytande varierar mellan olika platser.

Transfobi

En ideologi, uppfattning eller värdering som ger uttryck för en

starkt negativ syn på transpersoner eller personer vars könsuttryck bryter mot normen. Transfobi överlappar ofta homofobi.

Queer

Begreppet queer kan innebära olika saker. Det grundar sig i kritik mot idéer om normalitet i fråga om kön och sexualitet, ett ifrågasättande av dominerande idéer om hur människor ska leva i sexuella relationer och andra relationer, hur vi ska bilda familj, hur vi ska uttrycka kön och så vidare.

Det finns queerteori inom den akademiska världen, queeraktivism med folk som vill organisera sig för att förändra rådande normer och strukturer, och personer som kallar sig själva queer. Queer som identitet kan innebära en önskan att inte behöva definiera sitt kön eller sin sexuella läggning, medan en del använder queer som ett sätt att beskriva sin könsidentitet eller sexualitet.

Det här är en skrift som syftar till att ge en ökad förståelse för hbtqi-personers villkor, utmaningar och organisering globalt. Den belyser frågor kring sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck och könskaraktäristika kopplade till arbetet med de mänskliga rättigheterna och till de globala utvecklingsmålen.

Alla som arbetar för en hållbar utveckling bör se över om arbetet upprätthåller, eller till och med stärker, rådande normativa föreställningar om kön och sexuell läggning. Likaså måste alla ställa sig frågan om hbtqi-personer inkluderas i arbetet. Vill man bekämpa fattigdom och bidra till en hållbar utveckling blir de långsiktiga vinsterna större om alla inkluderas – både för individen och för samhället.